

अत्रोत्तरं यदेतद्बुद्धयमनश्चेत्यादिप्रज्ञानं ब्रह्मेत्यंतांशुतिमनुसरन्नाह आहुतिरिति ननु पंचाशद्बुद्धगुणाः पंचबुद्धिगुणा इति पंचपंचाशद्वा चतुर्दशानुपदोक्ता बुद्धिगुणा इति पक्षे चतुःषष्टिर्वा बुद्धिगुणाः स्युरित्याशंक्याह भूतविशिष्टाः पंचभूतान्यपि बुद्धेरेव गुणाः पूर्वे च पंचपंचाशदिति षष्टिर्बुद्धिगुणानाहुः ते च नित्येन चैतन्येन विषक्ताः मिश्रिताः जडानामपि दृष्टीनां चिदनुबन्धेनैव ज्ञानरूपत्वव्यवहार इति न कश्चिदोष इति भावः दृष्टिभिश्चैतन्यस्य संबन्धो जनुकाष्ठवन्माभूदित्याशयेनाह भूतेति भूतानि पंचतद्विभूतयश्च मनोबुद्धिभ्यां सह उक्ताः षट्षष्टिरित्येकसमंतिपदार्थानक्षरेण ब्रह्मणा प्रशासित्वा सृष्टान्वदंति वेदाः सर्वे खल्विदं ब्रह्मतज्जला नितीत्यादयः नन्वक्षरस्य सर्वस्रष्टृत्वे परिणामित्वं स्यादित्याशंक्याह पुत्रन नित्यं तदिह वदंतीति तत्स्रष्टृत्वं अक्षरस्याक्षरत्वादपरिणामित्वादेव नित्यं यथा क्षीरस्य नित्यं दधिस्रष्टृत्वं तद्वन्न कितर्हि शुक्तिकायां रजतं प्रतिकादाचित्कं दृष्टिसमसमयं चितो विश्वस्रष्टृत्वमित्यर्थः एवं च चितो परिणामित्वात्तज्जं जगद्रज्जूरगवन्मृषैवेति ब्रह्माद्वैतं सिद्ध्यतीति भावः तथा च श्रुतिः अजायमानो बहुधा विजायत इति जन्मादिभावविकारम

भीष्म उवाच आहुः षष्टिर्बुद्धिगुणान्वैभूतविशिष्टानित्यविषक्ताः ॥ भूतविभूतीश्चाक्षरसृष्टाः पुत्रन नित्यं तदिह वदंति ॥ १२ ॥ तत्पुत्रचिंता कलिलं तदुक्तमना गतं वैतवसं प्रतीह ॥ भूतार्थतत्त्वं तदवाप्य सर्वं भूतप्रभावाद्भवशांतबुद्धिः ॥ १३ ॥ इति श्रीमहाभारतेशांतिपर्वणि मोक्षधर्मपर्वणि शुकानुप्रश्ने पंचपंचाशदधिकद्विशततमोऽध्यायः ॥ २५५ ॥ ॥ ७३ ॥ युधिष्ठिर उवाच यद्मे पृथिवीपालाः शेरते पृथिवीतले ॥ पृतनामध्य एते हि गतसंज्ञा महाबलाः ॥ १ ॥ एकैकशो भीमवलानागायुतबलास्तथा ॥ एते हि निहताः संख्येतुल्यतेजो बलैर्नरैः ॥ २ ॥ नैषां पश्यामि हंतारं प्राणिनां संयुगे परं ॥ विक्रमेणोपसंपन्नास्तेजो बल समन्विताः ॥ ३ ॥ अथ चेमे महाप्राज्ञाः शेरते हि गतासवः ॥ मृता इति च शब्दो यं वर्तत्येषु गतासुषु ॥ ४ ॥ इमे मृतानृपतयः प्रायशो भीमविक्रमाः ॥ तत्र मे संशयो जातः कुतः संज्ञा मृता इति ॥ ५ ॥ कस्य मृत्युः कुतो मृत्युः केन मृत्युरिह प्रजाः ॥ हरत्यमरसंकाशतन्मे ब्रूहि पितामह ॥ ६ ॥

लभमान एव बहुरूपो भवतीति श्रुत्यर्थः ॥ १२ ॥ इदमेव मदुक्तं वेदसंमतमित्याह तदिति तत्तस्मिन् पूर्वश्लोकोक्ते जगदुत्पत्त्यादिविषये यत् तव तुभ्यं अनागतं अनागमं वेदविरुद्धं उक्तं अन्यैर्वादिभिः तत्चिंता कलिलं विचारतो दुष्टयौक्ति कैरुक्तमपि युक्तिविरुद्धमेव श्रौतमेव मतं युक्तिमत्तरमित्यर्थः त्वंतु संप्रति इह लोके तत्तदुक्तं भूतार्थस्य नित्यसिद्धस्य ब्रह्मणस्तत्त्वं याथात्म्यं सर्वरुक्ममवाप्य भूतप्रभावात् ब्राह्मैश्वर्यात् ल्य बलोपे पंचमी तत्प्राप्य शांतानिर्दृष्टिका बुद्धिर्यस्य तथा भव ॥ १३ ॥ इति शांति० मो० नै० भा० पंचपंचाशदधिकद्विशततमोऽध्यायः ॥ २५५ ॥ ॥ ७३ ॥ ननु शांतबुद्धितैव श्रेयश्चेत् मृत्युरत्यंतविस्मृतिरिति स्मृतेः सामरणे स्वयमेव भवति किं साधनायासेनेत्याशंक्यग्रामाद्गामांतरप्राप्तिवन्मृत्युजन्मनीनतु स्वरूपनाशोदयो कृतहाना कृताभ्यागमादिदोषप्रसक्तेः स्मृतिस्तु स्थूलदेहमात्रविस्मरणपरेति निर्णयार्थं मृत्युप्रजापतिसंवादमारभते यद्मे पृथिवीपाला इत्यादिना ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ वर्तति वर्तते ॥ ४ ॥ ५ ॥ कस्येति स्थूलस्य सूक्ष्मस्य वा देहस्य आत्मन एव वेति कुतः पुरुषात् केन निमित्तेन ॥ ६ ॥